

The Art of Waving a Lulav

The mishnah 37b starts with When to wave it!

מתני' והיכן היו מנענעין בהודו וסוף ובאנא ה' הושיעה נא דברי ב"ה וב"ש אומרין אף באנא ה' הצליחה נא א"ר עקיבא צופה הייתי ברבן גמליאל ור' יהושע שכל העם היו מנענעין את לולביהן והם לא נענעו אלא באנא ה' הושיעה נא:

MISHNA: And where in the recitation of *hallel* **would they wave** the *lulav*? They would do so **at** the verse: “**Thank the Lord**, for He is good” (Psalms 118:1, 29) that appears **at both the beginning and the end** of the psalm, **and at** the verse: “**Lord, please save us**” (Psalms 118:25); this is **the statement of Beit Hillel. And Beit Shammai say:** They would wave the *lulav* **even at** the verse: “**Lord, please grant us success**” (Psalms 118:25). **Rabbi Akiva said: I was observing Rabban Gamliel and Rabbi Yehoshua and saw that all the people were waving their *lulavim*, and the two of them waved their *lulav* only at:** “**Lord, please save us,**” indicating that this is the *halakha*.

Tosaphot: Why?

מנענעים משום דכתיב (דברי הימים א טז) אז ירננו עצי היער מלפני ה' כי בא לשפוט את הארץ
וכתיב בתריה הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו וכתיב נמי בתריה ואמרו הושיענו אלהי ישענו והיינו
ירננו שמנענעים את הלולב ומשבחין בהודו ובאנא ה' הושיעה נא

Meiri

אלא שקבלה היתה בידם שאף בתוך ההלל היו מנענעים להתעוררות שמחה

כלומר שתהא מחשבתו להאמין שהשם ייטיב לטובים ויכפר לשבים

Beit Yosef 651 from Rekanati

אבל ה"ר מנחם מרקנ"ט כתב בפרשת אמור צריך לסמוך האתרוג עם שאר המינים שלא להפריד מן הבניין וסוד זה נגלה אלי בחלום בליל י"ט הא' של חג הסוכות בהתאכסן אצלי חסיד א' אשכנזי שמו הרב ר' יצחק ראיתי בחלום שהיה כותב השם יו"ד ה"א והיה מרחיק ה"א אחרונה מן הג' האותיות ראשונות ואמרת לו מה זה עשית והשיב כך נוהגים במקומינו ואני מחיתי בו וכתבתי אותו שלם ואשתומם על המראה ואין מבין למחר בעת נטילת לולב ראיתי שלא היה מנענע רק הלולב ומיניו בלא אתרוג והבנתי פתרון חלומי וחזר בו ורז"ל רמזו סוד זה בויקרא רבה אמר שם פרי עץ הדר זה הקב"ה שנאמר הוד והדר לפניו כפות תמרים זה הקב"ה שנאמר צדיק כתמר יפרח וענף עץ עבות זה הקב"ה שנאמר והוא עומד בין ההדסים וערבי נחל זה הקב"ה שנאמר סולו לרוכב בערבות תראה שכל המינים האלו רומזים בשי"ת עכ"ל

Shalah

,ודעת חכמי האמת, כי הבא ליטול את הלולב יטלנו ושדרתו כלפי פניו, ופני הלולב כלפי חוץ, והסוד וראית את אחורי ופני לא יראו

The Gemara wonders where it says to wave it?

נענוע מאן דכר שמיה התם קאי כל לולב שיש בו שלשה טפחים כדי לנענע בו כשר וקאמר היכן מנענעין

GEMARA: The Gemara asks about the premise of the mishna. With regard to **waving, who mentioned it?** As no previous mention was made of waving the *lulav*, it is a non sequitur when the *tanna* begins discussion of the details of the custom. The Gemara answers: The *tanna* is basing himself on the mishna **there** (29b), which states: **Any *lulav* that has three handbreadths** in length, **sufficient** to enable one **to wave with it, is fit** for use in fulfilling the mitzva. As the custom of waving the *lulav* was already established there, here the *tanna* is saying: **Where would they wave the *lulav*?**

A parallel

תנן התם שתי הלחם ושני כבשי עצרת כיצד הוא עושה מניח שתי הלחם על גבי שני הכבשין ומניח ידו תחתיהן ומניף ומוליך ומביא מעלה ומוריד שנאמר (שמות כט, כז) אשר הונף ואשר הורם

We learned in a mishna **there** (*Menahot* 61a): With regard to **the two loaves and the two lambs** offered on the festival of *Shavuot*, **how does he perform** their waving before the altar? **He places the two loaves atop the two lambs, and places his hand beneath them, and waves to and fro** to each side, **and he raises and lowers** them, **as it is stated: “Which is waved and which is lifted”** (Exodus 29:27), indicating that there is waving to the sides as well as raising and lowering.

Why? What does this tell us about this waving?

א"ר יוחנן מוליך ומביא למי שהארבע רוחות שלו מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו במערבא מתנו הכי א"ר חמא בר עוקבא א"ר יוסי ברבי חנינא מוליך ומביא כדי לעצור רוחות רעות מעלה ומוריד כדי לעצור טללים רעים א"ר יוסי בר אבין ואיתימא ר' יוסי בר זבילא זאת אומרת

Rabbi Yoḥanan said: He moves them to and fro to dedicate them to He Whom the four directions are His. He raises and lowers them to He Whom the heavens and earth are His. In the West, Eretz Yisrael, they taught it as follows. Rabbi Ḥama bar Ukva said that Rabbi Yosei, son of Rabbi Ḥanina, said: He moves them to and fro in order to request a halt to harmful winds, storms and tempests that come from all directions; he raises and lowers them in order to halt harmful dews and rains that come from above.

Tosaphot 37b

ושמא לא בכל תנופות עושין כן אלא דוקא בתנופת שתי הלחם דעצרת וכן ללולב משום דאמרינן פ"ק דר"ה (דף טז.) דגזר דין נחתם בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן בחג על המים ולכך הנענוע שבלולב יש בו הולכה והבאה

Is it important?

א"ר יוסי בר אבין ואיתימא ר' יוסי בר זבילא זאת אומרת

Rabbi Yosei bar Avin said, and some say that it was **Rabbi Yosei bar Zevila** who said: **That is to say,**

שירי מצוה מעכבין את הפורענות שהרי תנופה שירי מצוה היא ועוצרת רוחות וטללים רעים ואמר רבא וכן בלולב:

non-essential aspects of a mitzva avert calamity, as waving is a non-essential aspect of the mitzva, since even if one failed to wave the loaves he fulfilled his obligation, **and nevertheless it halts harmful winds and dews. And Rava said: And likewise** one should conduct himself the same way **with a lulav**, i.e., one should wave it to and fro and raise and lower it for the same reasons.

Meiri

ועכשיו נהגו להקל ולסמוך על נענוע שבשעת הברכה וכל שכן במקומות שאין הלולבין ומינין שבהם מצויים בריוח ומפני שהנענוע שבקריאת ההלל אינו אלא מנהג ומ"מ ראוי לתלמיד שיאחז לולבו ולנענע בכל מקום הראוי לו כל שאפשר לו בריוח ושליח צבור מיהא מנענע בכל המקומות הראויים לכך

On which words do you wave?

וקצת גאונים כתבו שראוי לנענע במלת הודו במוליך ומביא ובמלת לה' במעלה ומוריד בין בהודו שבתחלה בין בהודו שבסוף אבל באנא ה' הושיעה נא מעלה ומוריד באנא ה' ומוליך ומביא בהושיעה נא כדי שתהא ההעלאה במלת ה' ואומר אני סימן לדבר כשהוא זוקף זוקף בשם:

An alternate, rejected approach

רב אחא בר יעקב ממטי ליה ומייתי ליה אמר דין גירא בעיניה דסטנא ולאן מלתא היא משום דאתי לאיגרוי ביה

When **Rav Aḥa bar Ya'akov** would **move** the *lulav* **to and fro**, **he would say: This is an arrow in the eye of Satan**, as despite his best efforts, the Jewish people continue to joyously fulfill mitzvot. The Gemara notes: **That is not** a proper **manner** of conduct, **as** it will induce Satan to **come to incite him** to sin. Gloating due to his victory over the evil inclination will lead Satan to redouble his efforts to corrupt him.

Is it essential? Succah 41b-42a

רבי יוסי אומר י"ט: אמר אביי

§ The mishna continues: **Rabbi Yosei says** that if the first **day** of the **Festival** occurs on Shabbat, and one forgot and carried the *lulav* out into the public domain, he is exempt from liability to bring a sin-offering. **Abaye said:**

לא שנו אלא שלא יצא בו אבל יצא בו חייב הא מדאגבהיה נפק ביה אמר אביי כשהפכו

The Sages **taught** that he is exempt **only** in a case **where he did not** yet **fulfill** his obligation. **However**, if **he** already **fulfilled** his obligation and he carries the *lulav* out, he is **liable** to bring a sin-offering. The Gemara asks: Is it possible to carry the *lulav* without fulfilling one's obligation? **Didn't he, from the moment that he lifted it, fulfill his obligation with it? Abaye said:** It is referring to a case **where he overturned it** and lifted it. One fulfills his obligation only when lifting it in the manner in which it grows.

When do you shake it?

Succah 38a

מתני' מי שבא בדרכך ולא היה בידו לולב ליטול לכשיכנס לביתו יטול על שלחנו לא נטל שחרית יטול בין הערבים שכל היום כשר ללולב

MISHNA: With regard to **one who was coming along the way and did not have a *lulav* in his hand to take** and fulfill the mitzva while traveling, **when he enters his house to eat, he should take the *lulav* at his table.** He interrupts his meal to fulfill the mitzva of *lulav*. **If he did not take the *lulav* in the morning, he should take it in the afternoon, as the entire day is suited for fulfilling the mitzva of *lulav*.**

Rosh 3, 26

ובשעת ברכה לא מצינו שצריך לנענע בתחלת הנטילה אלא מדאמר בסוף הפרק (דף מב א) קטן היודע לנענע חייב בלולב משמע שמנענע בתחלת הנטילה אע"פ שאינו יודע לקרות את ההלל ועוד מדתניא בברכות בסוף פרק תפלת השחר (דף ל א) השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע אלמא בשעת נטילה בעי נענוע וראבי"ה הביא ראיה מן(ת) הירושלמי דגרס התם למה מנענע משום לנענע כחו של קטיגור רב אחא בר יעקב ממטי ליה ומנענע כד מברך עליה ואומר גירא בעינא דשטנא ולא אורח ארעא דלמא מיגרי ביה ועוד כתב ראבי"ה דעיקר הנענוע כמו שיתבאר דינו נראה בעיני שהוא בשעת הברכה אבל נענוע דמתניתין בהודו ובאנא ה' הושיעה נא הוא נענוע בעלמא ואההוא נענוע דמתני' מפרש בירושלמי למה מנענע כדי לנענע כחו של קטיגור והדר קאמר רב אחא בר יעקב ממטי ליה ומנענע כד מברך וכן משמע כד מברך ממטי ליה אבל בנענוע ראשון שהזכיר לא ממטי ליה אלא בנענוע בעלמא קא עביד ודומה להא דאמר רבי יצחק (ר"ה דף טז ב) למה תוקעין וחוזרין ותוקעין וכו' כדי לערבב את השטן וההוא דישיבה עיקר כדפרישית בר"ה אע"ג דלאו על סדר ברכות הן והנהו דעמידה הן הערבוב וה"נ לענין נענוע

Tosaphot 37b

ובשעת ברכה לא מצינו אם חייב לנענע בתחלת נטילה אלא מדאמרינן בפירקין (דף מב.) קטן היודע לנענע חייב בלולב משמע דמנענע בתחלת הברכה אע"פ שאינו יודע לקרות הלל ועוד מדתניא במסכת ברכות בסוף תפלת השחר (ברכות דף ל. ושם) הקדים לצאת לדרך מביאין לו: שופר ותוקע לולב ומנענע מגילה וקורא בה משמע דמנענע בלא הלל

Meiri

ועל אלו הוא שואל היכן ולא הוצרך להזכיר במשנה שבשעת הברכה צריך נענוע שקל וחומר הוא אם במקומות שבתוך ההלל צריך כל שכן בשעת הברכה שהוא עיקר ובהדיא אמרו המשכים לצאת בדרך מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע מגילה וקורא בה וודאי על הנטילה שהוא נוטלו לצאת בו הוא אומר כן דומיא דשופר וכן ראייה אצל קצת חכמי הדור ממה שאמרו בגמרא בסוגיא זו רב אהא [בר יעקב] ממטי ליה ומייתי ליה ר"ל מוליך ומביא ואמר האי גירא בעיניה דשטנא ואילו בנענוע של הלל האיך היי מפסיק לשיחת חנם אלא לנענוע של ברכה הוא אומר כן ופשוטה היא אלא שבנענוע של הלל הוא שואל היכן מנענע

Do you have to wave or not? Rambam 7, 10 (Lulav)

מ

אָבֵל שְׁלֵא דְרָרָה גְדִילְתָן לֹא יֵצֵא. וּמִצְוָה כְּהִלְכֹתָהּ שְׂיִגְבִיחַ אֲגָדָה שֶׁל שְׁלֹשָׁה מִיָּנִין בְּיָמִין וְאֶתְרוּג בְּשְׂמָאל וְיוֹלִיף וְיָבִיא וְיַעֲלֶה וְיורִיד וְיִנְעֲנַע הַלּוּלָב שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים בְּכָל רוּחַ וְרוּחַ שׁ

From when one raises these four species — whether he raised them as one (together) or one after the other; whether with his right [hand] or his left — he has fulfilled [the commandment]. And that is when he raised them in the way of their growth. But [if it was] not in the way of their growth, he has not fulfilled [the commandment]. However the commandment as it is proper is when he raises the bunch of three species in his right [hand] and the citron in his left and extends out, brings in, raises, lowers and shakes the *lulav* three times in every direction.

Shake or wave? Micro or macro?

Meiri

ומסוגיא זו שאינו צריך לנענוע שדרה ועלין אלא הושטה לצד שלפניו וחזרה אצל עצמו וזהו מוליך ומביא והעלאה והורדה למעלה ולמטה וזהו מעלה ומוריד והוא הוא הנענוע שאנו מזכירים בכל הסוגיא

Rama OH 651, 9

הנענוע הוא שמוליך ידו מכנגדו והלאה וינענע שם שלשה פעמים בהולכה ושלושה פעמים בהובאה [טורף הלולב ומכסכס העלין בכל נענוע] [ר"ן פ' לולב הגזול] ואח"כ מטה ידו לצד אחר ועושה כן וכן לכל צד מארבע צדדין ומעלה ומטה: הגה וההולכה וההבאה היא עצמה הנענוע כי מוליך ומביא ג"פ לכל רוח [טור בשם גאון] ומטין ראש הלולב לכל צד שמנענע נגדו וכשמנענע למטה הופכו למטה ומקרי דרך גדילתן [ב"י] הואיל ומחזיק אותן בידו דרך גדילתן [ב"י] ויש מדקדין שלא להפוך הלולב כשמנענעין למטה [מהרי"ל וב"י בשם אביו וכן שמע ממהר"ר שכנא שראה כן ממהר"ר יעקב פולק וכ"כ בכתבי האר"י] והמנהג כסברא ראשונה וכן נ"ל עיקר:

Mishnah Berurah: What does the Rama mean?

והא דכתב היא עצמה הנענוע אין ר"ל שא"צ נענוע כלל דהא כתב לעיל בהג"ה מכסכס העלין בכל נענוע אלא ר"ל שלא יעשה הנענועים בעת שיגמור ההולכה וההבאה אלא יעשה בעת ההולכה וההובאה גופא ובכסכוס כמו שכתב מקודם:

ר"ל ההולכה עושה פעם אחת אבל הנענוע בעת ההולכה עושה ג' פעמים וכן בהובאה כשמביא הלולב אצלו עושה ג"כ הנענוע ג"פ ועיין לקמיה בהג"ה:

Meiri: if it's just waving, why does the mishnah say the lulav has to be big enough to shake?

ויש מקשין לשיטה זו ממה ששנינו לולב שיש בו שלשה טפחים וכדי לנענע בו כשר ומפרשין הטעם מפני שאין הנענוע ניכר בפחות מהשיעור זה ואם דיו בהושטה לבד הרי ההושטה בכל שהוא ומתוך כך הם אומרים שצריך נענוע בשדרה ועלין ולדעתי אין טענה זו כלום שאם כן אף אתה צריך לומר שיהא הנענוע מעכב שהרי השיעור מעכב הוא אלא שצורך השיעור אינו אלא מפני שהלולב עיקר כמו שכתבנו וצריך שתהא נטילתו מפורסמת עד שיהא ראוי לנענוע ולהושטה הניכרת ואע"פ שההושטה והנענוע אין מעכבין ראוי לכך מיהא בעינן שכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו וכל שאין ראוי לבילה בילה מעכבת בו

Meiri: but....

ומ"מ ראוי לנו לחוש לכבוד אבותינו ורבותינו שכולם מתאימים לב אחד ומסכימים ונוהגים לנענוע שדרה ועלין וכן שבתלמוד המערב אמרו צריך לנענע שלשה פעמים על כל דבר ודבר ור' זעירא בעי הכין חד והכין חד או הכין והכין חד ואין ביאורו מתיישב אא"כ בנענוע שבשדרה ועלין ואף במשנה זו מצאתי בגמרות ישנות ומדוייקות בעדותו של ר' עקיבא שכל העם היו מטרפין לולביהם והם לא היו מנענעים אלא באנא ה' הושיעא נא ואף בערוך גורס כן וכן בהלכות גדולי הפוסקים אלמא לשון מנענעין ולשון מטרפין הכל אחד ולשון מיטרפין ודאי הוא נאמר על תנועה מהירה ומבולבלת כענין טרף בקלפי וביצה טרופה או שמא להשמעת קול תנועת העלין מלשון עלה שתרגומו טירפא ומתוך כך אני אומר שזו שאמרו על התנופה וכן ללולב על הנענוע נאמר כלומר שנענוע הלולב יהא בהושטה לרוחות אלו ר"ל שיוליך וינענע ויביא וינענע ויעלה וינענע ויוריד וינענע ונתחדש בתלמוד המערב שבכל הושטה יהו שלשה נענועים ועל כל דבר פירושו לשיטתנו על כל הושטה והושטה

Ritva

יש מן הגאונים' אומ' שזהו נענועו של לולב המוזכר בכ"מ ואינו צריך טירוף אחר אלא שיוליך ויביא יעלה ויוריד וכ"כ הר"י ן' גיאות ז"ל. ואינו נכון דא"כ למה הצריכו שיהא לולב יוצא על ההדס טפח כדי לנענע בו והלא כל שהוא בין גדול קטן ראוי להוליכו ולהביאו אלא ודאי לפי שצריך לטרף הלולב ולכססו בעצמו הצריכו בו טפח עודף כדי לנענע בו ולמדנו כי כשמוליך ומביא מעלה ומוריד יש לנענע לטרוף גופו של לולב

Tur 651

והניענוע הוא שמוליך ידו מכנגדו להלאה וינענע שם ג"פ בהולכה וג"פ בהובאה ואח"כ מטה ידו לצד צפון ועושה כן ג"פ וכן לצד דרום וכן לצד מערב ומעלה ידו למעלה ועושה כן ג"פ ומורידה לצד מטה ועושה כך ג"פ סך הכל ל"ו פעמים וב"ה כ' וניענוע דרבנן ואזלינן ביה לקולא וא"צ לכל רוח ג"פ הולכה וג"פ הובאה אלא בין הולכה והובאה ג"פ לכל רוח וכ' עוד מנהג אבותינו מוליך ומביא מעלה ומוריד בלבד מוליך ומביא למי שד' רוחות שלו והמושל בב' מושל בד' והמוליך לצפון ולדרום דעת חיצוני הוא וא"א ז"ל כתב והעולם לא נהגו כן אלא מוליכין לד' רוחות ומנהג כשר הוא הקצרה יד ימיננו להודות למי שד' רוחות שלו ומנהג אחר הוא חיצוני והראשון שהנהיג כן היה נראה לו שהמוליך ומביא לד' הרוחות נראה כמו שהגויים עושיין והבל הוא דאדרבא כשמוליך ומביא לשתי רוחות ואחר כך מעלה ומוריד נראה כו' שיש לו ארבע קצוות אבל כשמוליך ומביא לד' רוחות ואח"כ מעלה ומוריד יש לו שש קצוות ע"כ כתב ב"ה הולכה והובאה הוא הנענוע וא"צ נענוע שדרה ועלין וכ"כ גאון ז"ל שא"צ נענוע שדרה ועלין שלא אמרו אלא כדרך שאמרו בתנופה מוליך ומביא מעלה ומוריד.

Beit Yosef ibid.

דעת הרמב"ם שכתב בפרק ז' שיש לו לטרוף הלולב ג"פ כשמוליך וכן כשמביא וכן כשמעלה וכן כשמוריד ונראה שהוא ז"ל היה מפרש הירושלמי דה"ק צריך לנענע על כל דבר ודבר היינו על כל תנועה של הולכה והובאה והעלאה והורדה ובתר הכי מיבעי ליה אם מוליך ומביא חשוב חד ואין לנענע בשניהן אלא ג' תנועות קטנות וכן במעלה ומוריד או כ"א מהם חשוב אחד ויש לו לנענע ג' תנועות קטנות בכל א' וא' מהם

When do we wave it?

Shulchan Aruch 644

שחרית אחר חזרת תפלה נוטלין הלולב ומברכין על נטילת לולב ושהחיינו וגומרים ההלל

GRA proves it from here, Pesachim 117a

אפשר ישראל שחטו את פסחיהן ונטלו לולביהן ולא אמרו שירה

Is it **possible that the Jewish people slaughtered their Paschal lambs and took** and waved **their *lulavim*** all those generations **without reciting a song**? Rather, the Jews must have recited a song each year. Since it is the custom to sing *hallel* nowadays, it is evidently an ancient institution.

How do you wave it?

Tosaphot from the Jerusalem Talmud

ובערוך פירש בערך נע [דאיתא בירושלמי תנא] צריך לנענע ג' פעמים על כל דבר ודבר בעי ר' זירא הכין חד והכין חד או דלמא הכין והכין חד פי' כבר אמרת צריך נענוע ג' פעמים ובעי ר' זירא הולכה פעם אחת והבאה פעם אחת או הולכה והבאה פעם אחת נחשבים וצריך להוליך ולהביא שלשה פעמים תמן תנינן בנדה פרק האשה (דף סב.) גבי שבעה סמנין מעבירין על הכתם וצריך לכסכס שלש פעמים על כל אחד רבי זעירא בעי הכין חד והכין חד או הכין חד ולא אפשרי וכיון דלא אפשרי עבדינן לחומר שלש פעמים לכל אחד ואחד ע"כ לשונו

Rabbeinu Yerucham VIII 4

רבינו ירוחם - תולדות אדם וחווה נתיב ח חלק ד

וצריך לנענע בכל הולכה והובא' שלשה פעמים וכן כתבו בתוספו' כי הא בעיא בירושלמי ולא איפשיטא ועבדין לחומרא וכן כתב רבינו חננאל בשם רבינו האי ואע"ג דנענוע זה מדרבנן משום חביבות מצוה אמרו כך ונמצא שצריך שלשה הולכות ושלשה הובאות לכל צד וצד שהם ל"ו בין הכל ע"כ.

Rosh

אלמא נענוע זה חוץ ממוליך ומביא(א) מעלה ומוריד הוא ומפרש כך על כל דבר ודבר כלומר לכל רוח שמוליך ומביא הלולב(ב) צריך לנענע ג"פ חוץ ממוליך ומביא וכו' כלומר(ג) אין מספיק לה ההולכה וההובאה עד שינענע ג"פ בכל הולכה והובאה(ד) והיה ראוי לפרש שיתפוש ידו במקום אחד וינענע נענוע כל דהו ג"פ(ה) לולי בעיא דר' זירא דבעי הכין וכו' משמע דלכל צד צריך להוליך ולהביא ג"פ ומיבעיא ליה אי הולכה אחד והובאה אחד או הולכה והובאה שתיהן אחד וכתבו התוס' כיון דלא איפשיטא עבדינן לחומרא וכ"כ ר"ח בשם רב האי ואע"ג דנענוע זה מדרבנן משום חביבות המצוה אמרו כן(ו) נמצא שצריך ג' הולכות וג' הובאות לכל צד וצד שהם שלשים וששה בין הכל ובעל העיטור כתב כיון דנענוע דרבנן הוא לקולא אמרינן לחומרא לא אמרינן עוד כתב מנהג אבותינו שמוליך ומביא מעלה ומוריד בלבד ומוליך ומביא למי שד' רוחות העולם הם שלו והמושל בשתיים מושל הוא בד' רוחות והמוליך לצפון ולדרום דעת חיצוני הוא ע"כ והעולם לא נהגו כן אלא מוליכין לד' רוחות ומנהג כשר הוא הקצרה ימיננו מלהודות שד' רוחות העולם שלו ומנהג אחר חיצוני הוא והראשון שהנהיג כך היה נראה לו שהמוליך ומביא לד' רוחות נראה כעושה שתי וערב ואדרבה כשמוליך ומביא לשתי רוחות ומעלה ומוריד הוא הנראה כשתי וערב כי ד' קצוות יש לו אבל המוליך ומביא לד' רוחות ומעלה ומוריד ששה קצוות יש לו:

Is it a cross? Michtam:

ויש אומרים שההולכה וההבאה בצדדין דעת חיצוני הוא, ולא צריך, דבכוונה תליא מילתא, כדאמרינן בק"ש כיון שימליכנו בשמים [ובארץ וארבע רוחות העולם] דיו].

How many corners? Ritva

מוליך ומביא למי שד' רוחות העולם שלו פי' אעפ"כ דיו לנענע לשתי רוחות ולא כמו שנוהג להוליך ולהביא לד' רוחות כי אין זה אלא במחשבה והמושל בשתי רוחות העולם הוא המושל בד' וכן נוהג מורי נר"ו וכן היו רבותיו נוהגין

How many times to
Shake the Lulab

year
1000

Andalusia

R. Yitzhak Alfasi

Minhagi: 6×2
 6×6 ? 6×3 ?
 $6 + 3$?

Maimonides

6×6 (at end point)?
shake

Aragon

R. Yitz. ibn Gikat

6×2

Catalonia

Ithur Marseilles
 4×2

Eshkol Montpelier
 6×6 shakes

Hamahij of Lunel
 6×3
shake

Nahmanides
 $6 + 3$ shakes

R. Solomon Aderet
 $6 + 3$ shakes

Ran of Barcelona
 $6 + 3$

* R. Asher of Toledo
 6×6
Ithur: 6×3

R. Itin
 4×3

Tur (ben R. Asher)
 6×6 , Ithur: 6×3
no shaking

meiri
 4×3

R. Yerushom Provence-Toledo
 6×6 shakes

Provence

France

R. Shimshon of Sens (Tosaphot)
 6×6

Germany

R. Isaac ben Yehuda

6×6 shake
R. Elazar Roheah
 $6 + 3$?
 6×3 ?
 6×6 ?

Ravva
 6×6 shake
Or Zaruah of Vienna
 6×6

R. Meir of Rotenburg
 6×6

* R. Asher
 6×6
Ithur: 6×3

Tunisia
Italy

R. Itin
R. Natan
 6×6
shake